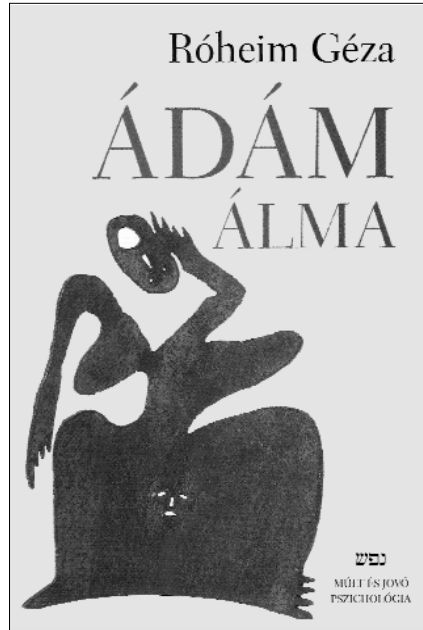

KÖNYV

Ádám álma

Igen valószínű, hogy Róheim Géza „az egyetlen antropológus, aki mindenféle fenntartás nélkül elfogadta a pszichoanalízist” (Róheim, 2009, 145.) Nem riadt meg attól, hogy a pszichoanalízis alaptételeit „híggátlanul” ültesse át az antropológiába, és valódi úttörőként egyesítse az emberi kultúra és viselkedés tudományát a freudi pszichológiával. Pszichoanalitikus etnográfijában összekötötte az egyes ember lelki történéseit a társadalom lélektanával, hogy mindezek végső értelmeként a pszichoanalitikus igazságot mutassa fel. A kozmikus és személyes események közös nevezője így Róheim írásaiban a vágy és tiltás dinamizmusa lett.

Róheim pszichoanalitikus antropológiája éppen úgy működik, ahogyan Freud évszázadokat átfogó magyarázatai: nem elsősorban a pszichoanalitikus elmélet igazolása érdekében merít a múltból, hanem a pszichoanalízis érvényességét előfeltételezve tértől és időtől függetlenül alkalmazza azt. A 17. századi festő, Christoph Haizmann megszállottságának elemzése során Freud mindezt a következő szavakkal foglalja össze: „Egyáltalán nem szándékom, hogy az esetet a pszichoanalízis érvényességének bizonyításául használjam fel. Ellenkezőleg: előfeltételezem a pszichoanalízis érvényességét, és a festő démonikus megbetegedésének megvilágítására alkalmazom. Ezt a neurozís általános természetének feltárásában elért sikereink bizonyítják. Minden szerénység mellett kimondhatjuk, hogy

Múlt és Jövő Lap és Könyvkiadó,
Budapest, 2009. 310 oldal

manapság kor- és szaktársaink közül még a korlátozottabbak is kezdik belátni, hogy a pszichoanalízis segítségével nem érthetők meg a neurotikus állapotok. *Tróját be nem veheti, csak az ő nyíla*, ismeri be Odüsszeusz Szophoklész Philoktéteszében” (Freud, 2006, 146.).

A pszichoanalízist alkalmazó kutató tehát nem elsősorban módszerét igazolja az analízis során, hanem megvilágít és megteremti a múlt és jelen, kollektív és a személyes közötti azonosságot. Így tett Róheim is, aki etnopszichoanalízisével új megvilágításba helyezte az egyén és a társadalom viszonyát. Eszerint „az egyén tanulmányozása elmúlt, de örök érvényű társadalmak struktúráját vetíti elénk, míg maga a társadalom alapvető (biológiai és tudattalan) életmegnyilvánulásaikban

megleően homogén egyének összessége. A társadalmat introiciálja magába az egyén, az egyénből projekció útján jön létre a társadalom” (Róheim, 1999, 75.). Civilizációnk továbbá nem szolgál mást, mint a biztonság érzetének megteremtését, melyben „az emberiség tárgyvesztés veszélye elleni többé-kevésbé sikeres védekezési kísérletei öltenek testet, annak a csecsemőnek kolosszális erőfeszítései, aki fél egyedül maradni a sötétben” (Róheim, 1999, 145.)

A Hárs György Péter szerkesztésében megjelent *Ádám álma* igazi hiánypótló mű: az első fejezet kivételével Róheim magyarul eddig meg nem jelent írásait tartalmazza. Bibliai történetek, irodalmi művek, mitológiák, mesék és kultuszok telnek meg új jelentéssel tanulmányai-ban, melyek egyaránt figyelemreméltóak a pszichoanalízis, a néprajz, az irodalom vagy a vallás iránt érdeklődők számára. Róheim óriási tárgyi tudását igazolja írásainak gazdagsága, melyekben éppúgy helyet kap a részletezettség, mint a jelentésteli általánosítás. Noha kétségtelen, hogy stílusa időnként túlságosan vázlatos ahhoz, hogy az etnográfiaiban illetve a pszichoanalízisben kevésbé jártas olvasó biztonsággal eligazodjon műveiben, e hiányosságért kárpótlást nyújt újszerűsége és grandiozitása. Nem csupán az egzotikus kultúrák pszichológiájáról és pszichopatológiájáról számol be ugyanis, hanem élet és halál, elfojtás és vágyteljesítés ellentétéről, éppen a pszichoanalitikus magyarázattal szüntette meg e kultúrák idegenségét. Hasonlóképpen helyezi új megvilágításba saját kultúránkat is, hidat verve a társadalom és egyéni lélek jelenségei közé.

A kötet tanulmányainak talán legfőbb jellegzetessége a sokszínűség: igen különböző kultúrák mítoszai, vallásai és

rítusai mögött sejtetnek egyetemes – az ember ősi félelmeire és vágyaira alapuló – igazságokat. Népek és kultúrák valóságos kavalkádjával találkozhat az olvasó, a mítoszok, álmok és szertartások megdöbbentő sokaságával. Róheim nem fukarkodik az értelmezéssel sem: egymást követik átfogó pszichoanalitikus magyarázati, amelyek mindegyike további kérdéseket és lehetőségeket vet fel. Róheim olvasatában például a haláltól való félelem a kapcsolatok ambivalenciájában gyökerezik, a gyűlöletben vagy a szeretet hiányában, a halál maga pedig az Ödipusz-komplexus és a felettes én kialakulásának feleltethető meg. A mítosz az egyéni lélek teremtménye, amely a fölnövekedést tükrözi, ennél fogva a mítosz hőse maga a genitális libidó (Róheim, 2009, 137.) „Az anyaméhnek a világegyetemre történő elképesztő projekciójában” (uo. 96.) maga a túlvilág elevenedik meg. Az „Ember tragédiája” tudattalan üzenete pedig a következőképpen hangzik: „Van-e mód az incestuózus vágyak szublimálásra, van-e kivezető út a nagy küzdelemből, amelyben az emberiség az archaikus infantilis-vágyak és a kulturális szublimálódás között vergődik?” (uo. 11.). A gondolatok e gazdagsága kétségtelenül inspiráló, újszerűségük pedig a téma mélyebb megismerésére sarkall.

A címadó tanulmányt követő első fejezetek a bűn, a bűnbeesés és a büntudat kérdéseire összpontosítanak, valamint az elfojtás és megtisztulás szimbólumaira. Isten és ember viszonyának számos aspektusát mutatják be, melyekben a természet fenyegetései keltette kiszolgáltatottságon és az ödipális helyzet jól ismert feszültségein túl különleges szerepet kap a női princípium és az anya iránt érzett bűnös infantilis szerelem. Két igen in-

formatív fejezetben az olvasó képet kaphat pszichoanalízis és antropológia viszonyáról, majd újra visszatérhet a kozmikus világ szimbólumaihoz a Hold és halál, pontosabban a Hold és az Ödipusz komplexus azonosságainak bemutatásán keresztül. Róheim majd' minden írásában nagy jelentőséget tulajdonít az álomnak, az animizmust és a telepátiát tárgyaló tanulmányában pedig új összefüggésekre mutat rá az álomelemzés területén. Végül a mese lélektanába is betekintést nyerhet az olvasó, melyet a tőle megszokott gazdagsággal és fesztelenséggel tár elének a szerző. Hárs György Péter a kutató és gyakorló analitikus Róheimet bemutató utószavában nem véletlenül hangsúlyozza a róheimi etnopszichoanalízis sokrétűségét: Freud, Ferenczi és Melanie Klein hatása egyszerre érvényesül elméleteiben, amely a gyakorló szakember rutinjával párosulva garantálja az újszerűséget és mozgalmasságot. Az utószó egyben bemutatja a kortársak Róheim-képét is, akik hol üdvözölték, hol pedig szkepticizmussal fogadták újításait.

Az *Ádám álma*ban közölt tanulmányok ugyanakkor nem csupán pszichoanalízis és etnográfia egyesítését szolgálják és demonstrálják; azonosságot teremtenek a kultúrák különbözőségében, és rámutatnak az emberiség közös mozgatórugóira. A szövegek legfőbb esztétikuma ebben rejlik: a lelki tartalmak és kihívások kollektív mivoltának felfedezésében, a sokszínűséget összefűző lelki – vagy természeti – törvényszerűségek azonosításában. Róheim számára az emberiség lelki egysége ugyanis nem csupán egyfajta munkahipotézisként szolgál, hanem nyilvánvaló és határozott tény. Ebből következik, hogy a legkülönbözőbb kultúrák képviselői is többé-kevés-

bé hasonló tudattalannal rendelkeznek; az európai psziché nem különbözik az új-guineaitól, sőt korunk tudattalan lelki tartalmi gyökereiket tekintve azonosak a múlt, illetve az eljövendő jövő tudattalanjaival. A Róheim által leírt emberi lélek tehát örök és változatlan (lásd Robinson, 1990).

A fordítók – Friedrich Melinda, Friedrich Tímea és Hárs György Péter – kiválóan oldották meg a korántsem könnyű szövegek átültetésének problémáját és megőrizték azt a szertelenséget és mélységet, amely a kutató és gyakorló analitikus Róheimet jellemezte. A kötet tanulmányai így egyszerre elgondolkodtatók és játékosak, hűek a klasszikus freudi pszichoanalízis elméletéhez, ám túl is mutatnak azon. Az *Ádám álma* így valódi szellemi kalandot kínál mindazoknak, akik készek elidőzni a pszichoanalízis e kultúrákat egyesítő peremvidékén.

Gyimesi Júlia

IRODALOM

- FREUD, S. (2006): Ördögi neurózis a 17. században. In: *Aetas*. 21./1. 139-157.
- ROBINSON, P. (1990): *The Freudian Left. Wilhelm Reich, Geza Roheim, Herbert Marcuse*. Ithaca and London, Cornell University Press.
- RÓHEIM GÉZA (1999): Psziché és társadalom. In: Tóth László (szerk.) *Róheim Géza*. Budapest, Új Mandátum.
- RÓHEIM GÉZA (1999): Az emberiség eredetének kérdése. In: Tóth László (szerk.) *Róheim Géza*. Budapest, Új Mandátum.
- RÓHEIM GÉZA (2009): *Ádám álma*. Budapest, Múlt és Jövő Lap- és Könyvkiadó.